

**İZZEDDİN MEHMET PERVÂNE BEY (Ö. 1300) VE
AMASYA BURMALI MİNARE CAMİİ VAKFI**

**İZZEDDİN MEHMET PERVÂNE BEY (D. 1300) AND
AMASYA BURMALI MINARE MOSQUE FOUNDATION**

Derya ASLAN*

Öz

Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, gerek siyasi, gerekse sosyo-kültürel açıdan, henüz tam anlamı ile gün yüzüne çıkmamış değerli bir hazine olarak önümüzde durmaktadır. Tarihin anlaşılması ve aktarılmasında, tarihi ve kültürel yapıların önemi büyüktür. Türk-İslâm tarihinin her biri birbirinden kıymetli olan yapıları, tarihi bir hazine olarak kültürümüze büyük katkılar sağlamaktadır. Bu çalışmada adı geçen hazinelerden biri olan ve İzzeddin Mehmet Pervâne tarafından 1299-1300 (699) yıllarında tanzim edilen Amasya Burmalı Minare Camii'ne ait vakıf hakkında bilgi verilecektir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vezirlerinden olan Ferruh Bey ve kardeşi Hazinesdar Yusuf Bey tarafından 1242 (640) yılında yapılan Amasya Burmalı Minare Camii, Amasya il merkezinde, "Dere mahallesi Taşhan Sokak'ta" bulunmaktadır ve halen faal durumdadır. Araştırmanın kaynaklarını Burmalı Minare Camii'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan vakfiyesi ile yine aynı arşivde

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Konya/Türkiye, deryatarhan82@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9542-6631>.

bulunan Osmanlı dönemi vakıf kayıtları oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra Selçuklu tarihinin ana kaynaklarından ve modern araştırmalarından yararlanılmıştır.

•
Anahtar Kelimeler

Amasya, Burmalı Minare Camii, İzzeddin Mehmet Pervâne, Vakıf.

•
Abstract

The history of the Anatolian Seljuk State stands before us as a valuable treasure that has not yet fully come to light in terms of politics and socio-cultural. Historical and cultural structures are of great importance in understanding and transferring history. The structures of the Turkish-Islamic history, each one of which is more valuable than the other, make great contributions to our culture as a historical treasure. Information will be given about the foundation belonging to the Amasya Burmalı Minare Mosque, which is one of the mentioned treasures and was arranged by II. İzzeddin Mehmet Pervâne in 1299-1300 (699). The Amasya Burmalı Minare Mosque, built in 1242 (640) by Ferruh Bey, one of the viziers of Gıyaseddin Keyhüsrev, and his brother Hazinedar Yusuf Bey, is located in the city center of Amasya, on Taşhan Sokak, in the Dere district and is still active. The sources of the research are the endowment of the Burmalı Minare Mosque in the Archives of the General Directorate of Foundations and the Ottoman period foundation records in the same archive. In addition to these, the main sources and modern researches of Seljuk history were used.

•
Keywords

Amasya, Burmalı Minare Mosque, İzzeddin Mehmet Pervâne, Foundation

GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Devleti'nde sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası olan vakıf müessesesi, başta Selçuklu sultanları olmak üzere, devlet adamları ve zengin eşraf tarafından, halkın ihtiyaçlarını karşılamak, mülk edinmek, servetin korunması, Allah'ın rızasına ulaşmak ve toplum içinde itibar kazanmak gibi farklı amaçlar için kurulan sosyal yapılardır. Selçuklular, Anadolu'da meydana getirdikleri sosyal yapı içerisinde, kendilerinden önceki toplumlardan alarak geliştirdikleri vakıf kurumunu, toplumun ihtiyaçlarına cevap veren sistemli bir yapı haline dönüştürmüşlerdir. Bu yapı, Osmanlı vakıf müesseselerinin de temelini oluşturması bakımından incelenmeye değerdir. Kuruluş amaçları farklılık arz etse de, genel anlamda aynı amaç için kurulan ve toplumun tüm ihtiyaçlarına cevap veren vakıf kurumu, tarih boyunca üstlendiği kamu görev ve hizmetlerini, hem devlet hem de toplum yararına sürdürmeye devam edegelmektedir. Bu bağlamda incelemiş olduğumuz, genelde Selçuklu vakıfları, özelde ise Burmalı Minare Camii vakfı, dönemin toplum yapısını anlamamız açısından son derece değerlidir¹.

1. VAKFIN KURUCUSU VE TARİHİ

Burmalı Minare Camii, günümüzde adı Dere Mahallesi olan, 1300'lü yıllarda ise "*Pervâne Mahallesi*" olarak bilinen mahallede bulunmaktadır. Caminin taç kapısı üzerindeki kitabesine göre Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev (1237-1246)'in vezirlerinden olan Ferruh Bey ve kardeşi Hazineदार Yusuf Bey tarafından 1242 (H. 640) yılında yaptırılmıştır. Burmalı Minare Camii'nin vakfiyesi Ferruh Bey'in damadı İzzeddin Mehmet Pervâne Bey² tarafından 1299-1300 (H. 699) yılında tanzim edilmiştir. Caminin bânisi Ferruh Beydir. Bu vakfa sonradan bazı akarlar vakfeden kişi ise damadı İzzeddin Mehmet Pervâne Bey'dir. Burmalı Minare Camii vâkıfı, İzzeddin Mehmet Pervâne, Mu'ineddin Süleyman Pervâne'nin kardeşi Kutbeddin Osman Bey'in oğludur. Bununla birlikte isim benzerliğinden dolayı Mu'ineddin Süleyman Pervâne'nin oğlu olan İzzeddin Mehmet Pervâne ile karıştırılmaktadır³.

¹ İsmet Kayaoğlu, "Selçuklu Vakıflarına Genel Bir Bakış" *Vakıf Haftası Dergisi*, S. 2, Ankara 1987, s. 22; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *DİA*, C.XXXXII, İstanbul 2012, s. 479.

² İzzeddin Mehmet Pervâne'nin doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Amasya tarihinde 1300-1301 yılına kadar pervane bey mahallesinde yaşadığı belirtilmektedir. Eserde bahsedilen tarihten sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir.

³ Hakkı Önkal, "Selçuklular Devri Amasya Türbeleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, Ankara 1980, s. 185-240.

1.1. Selçuklu Döneminde Amasya Şehri

Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Amasya'nın ne zaman Türklerin eline geçtiği hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, diğer Anadolu şehirleri gibi XI. yüzyılda Dânişmendli hâkimiyetine girdiği ve Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan (1155-1192)'ın fethine kadar Dânişmendli hâkimiyetinde kaldığı bilinmektedir. Bu dönemde "Dârü'l-izz" (kıymetli belde) olarak anılan şehir, Kılıç Arslan'nın ülkeyi on bir oğlu arasında taksim etmesi ile Argun Şah'ın payına düşmüştür. Moğol istilası sırasında Moğol Valileri tarafından idare edilen şehir, bir dönem Sultan II. Gıyâseddin Mesut (1282-1296, 1302-1308)'un oğlu Tâceddin Altunbaş tarafından yönetilmiştir. Daha sonra Eretnaoğulları tarafından ele geçirilen şehir, Kadı Burhâneddin ve Melik Ahmet arasındaki siyasi mücadelenin aracı olmuştur. Yıldırım Bayezid, Kadı Burhâneddin ile girdiği mücadeleyi kaybetse de Amasya'yı Osmanlı topraklarına katmayı başarmıştır⁴.

Amasya, Selçuklulardan itibaren inşa edilen mimari eserleri ve Osmanlı döneminde yapılan abideleri ile uzun yıllarca değerini koruyan önemli şehirlerarasında yer almaktadır. Osmanlı döneminde şehzadeler şehri olan Amasya'da sancak beyi olan şehzadelerin iktidara yakın adaylar olarak görülmesi, şehrin önemini bir kat daha artırmıştır. Amasya, hem Selçuklu hem de Osmanlı dönemlerinde de bir ilim ve kültür merkezi olmuştur. "Ferhat ve Şirin" efsanesiyle ün kazanan Amasya, kale-şehir özelliği ve tarihi yapılarıyla da dikkat çekmektedir. Yüksek bir mevkide bulunan ve kimin inşa ettiği hakkında bilgi bulunmayan Amasya kalesi, şehrin bir kale-şehir olduğunun göstergesidir. Bu kale, Selçuklular döneminde Samsun-Tokat yolunu kontrol etmesi bakımından da önemlidir ve Osmanlı döneminde de bu özelliğini korumuştur. Tarihi abideleri bakımından zengin olan Amasya'da Selçuklu ve Osmanlı zamanında yapılan ve günümüzde halen mevcut olan birçok eser bulunmaktadır. Bu yapılardan biri de Burmalı Minare Camii'dir⁵.

1.2. İzzeddin Mehmed Pervâne ve Vakfiyenin Tanzimi

İzzeddin Mehmet Pervâne, Anadolu Selçuklu Sultanları II. İzzeddin Keykâvus (1246-1249 müstakil, 1249-1262 müşterek saltanat) ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1249-1254, 1257-1266) dönemlerinde devlet adamı olan Muîneddin Süleyman Pervâne (ö. 1277/H. 676)'nin yeğenidir. Süleyman Pervâne'nin kardeşi Kutbeddin

⁴ İlhan Şahin, Feridun Emecen, "Amasya", *DİA*, C. III, İstanbul 1994, s. 1-4.

⁵ Şahin-Emecen, a.g.m., s. 2; Kamil Doğanç- Recep Altın, "Strabon'a Göre Antikçağda Amaseia ve Çevresi, *Karadeniz Araştırmaları*, C. XV, S.58, 2018, s. 1-25; Yılmaz Karadeniz, *H. 1182 Şer'îye Siciline Göre Amasya'nın İdari, Sosyal, Siyasal Ve İktisadi Yapısı*, Malatya İnönü Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996, s. 40-42; Ayşegül Kuş, "Henry John Van Lennep'e Göre Amasya", *GOSOS*, S. 11, Tokat 2016, s. 253-276.

Osman Bey'in oğlu olan İzzeddin Mehmet Pervâne'nin ismi, Hüseyin Hüsameddin'in *Amasya Tarihi* adlı eserinde "İzzeddin Mehmet Pervâne Bey" olarak geçmektedir. İzzeddin Mehmet Pervane, son Selçuklu Hükümdarı Sultan II Gıyâseddin Mesud'un Pervâneliğini yapmış⁶ ve 1291-1292 (H. 691) yıllarından önce Amasya'ya vali olarak atanmıştır. Kendisi Konya'da olduğu için yerine Halfet-zâde Celâleddin Mehmed Bey'i vali naibi olarak görevlendiren İzzeddin Mehmet Pervâne, daha sonra Amasya'ya gitmiştir⁷. 1300-1301 (H. 700) yılına kadar Burmalı Minare Camii'nin bulunduğu mahallede ikamet ettiği için bu mahalle "*Pervane Beğ Mahallesi*" ismini almıştır. İzzeddin Mehmet Pervâne Bey, Ferruh Bey'in inşa ettiği Burmalı Minare Camii için 1299-1300 (H. 699) senesinde bir vakfiye tanzim etmiştir⁸. Türkiye Selçuklu devleti hükümdarı Sultan II. Gıyâseddin Mesud döneminde pervâne olan⁹ ve iki kız kardeşi olduğu bilinen İzzeddin Mehmed Pervâne Bey'in, Alâeddin Ali Pervâne, Nasıruddin Ahmed Pervâne ve Esedüddin Cafer adında üç oğlu vardır¹⁰. Hangi tarihte öldüğü hakkında kesin bir bilgi bulunmayan İzzeddin Mehmed Pervâne Bey'in, oğulları Alaeddin Ali Pervâne ve Nasıruddin Ahmed Pervâne ile birlikte, Pervâne (Burmalı Minare) camiinin doğusunda bulunan "Pervâneler Türbesi"nde medfûn oldukları bilinmektedir¹¹.

1.3. Cumûdar Türbesi

Burmalı Minare Camii'nin giriş kapısının sol tarafında Cumûdar (*cemudar*) türbesi bulunmaktadır. Türbe, caminin yapılışından üç yıl sonra, siyaha yakın renkte olan taşlarla inşa edilmiştir. Biri üst tarafta, diğeri ise alt tarafta olmak üzere iki küçük hücresi bulunan türbenin, alt kısmı türbe, üst kısmı ise kütüphane olarak kullanılmaktadır. Bu kütüphane, kitaplarını camiye bağışlayarak kütüphanenin oluşmasına vesile olan "Hıfızâde Osman Fâik" tarafından meydana getirilmiştir. Hıfızâde Efendinin camiye vakfettiği el yazması eserler günümüzde "*Amasya Beyâzıd Yazma Eserler Kütüphanesi*"nde sergilenmektedir¹². Türbede, bazıları bütün

⁶ Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, C. I, haz. Mesut Aydın, Amasya 2004, s. 93.

⁷ Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, C. II-XI, haz. Mesut Aydın, Güler Aydın, Amasya 2004. s. 256.

⁸ Hüseyin Hüsâmeddin, a.g.e., II, s. 61.

⁹ Hüseyin Hüsâmeddin, a.g.e., II, s. 249.

¹⁰ Hüseyin Hüsâmeddin, a.g.e., II, s. 239.

¹¹ Hüseyin Hüsâmeddin, a.g.e., I, s. 102.

¹² Hüseyin Akgün, "Hıfızâde Osman Fâik el-Amâsî (ö. 1151/1738) ve "Şerhu Turafî'l-Erbaîni'l-'İlevî fi Şerhi Turuki'l-Erbaîni'l-'Alevî Adlı Eseri", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı - I*, 21-23 Nisan 2017, s. 31-38.

halinde olan sekiz adet ceset bulunmaktadır. Hem Hüseyin Hüsâmeddin hem de Evliya Çelebi, eserlerinde, bu bilgiyi doğrulayacak tanımlara yer vermişlerdir¹³.

Türbe, ismini İlhanlıların Anadolu Nazırı “Şehzade Cumûdar b. Yeşmud” dan almaktadır. Burada bulunan sekiz cesetten biri de Şehzade Cumûdar’a aittir. Ayrıca Amasya Emiri “Abuşkay İşboğa Noyin”in de burada medfûn olduğu bilinmektedir. 1855 yılında tesadüfen Fethiye camiinde bulunan dört mumya ise “Cumûdar Türbesi”ne sonradan getirilmiştir. Bu mumyaların Amasya’da valilik yapan İzzeddin Mehmet Pervâne’ye ile onun eşi ve çocuklarına ait olduğu iddia edilmektedir. Fakat Amasya’da valilik yapan iki tane İzzeddin Mehmet Pervâne bulunmaktadır. Bunlardan biri Muîneddin Süleyman Pervâne’nin kardeşi Kutbeddin Osman Bey’in oğlu olan ve 1291-1292 (H. 691) yıllarından önce Amasya’da valilik yapan İzzeddin Mehmet Pervâne Bey, diğeri ise Muîneddin Süleyman Pervâne’nin oğlu olan İzzeddin Mehmet Pervâne Bey’dir. Süleyman Pervâne’nin oğlu olan İzzeddin Mehmet Pervâne Bey, 1295-1296 (H. 695) yılında İlhanlı Hükümdarı Gazan Han tarafından Amasya valisi olarak görevlendirilmiştir. Burada medfûn olan mumyanın hangisine ait olduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte genel kabul gören görüş, burada Muîneddin Süleyman Pervâne’nin oğlu olan İzzeddin Mehmet Pervâne Bey’in medfûn olduğudur¹⁴.

2. AMASYA BURMALI MİNARE (PERVANE) CAMİİ

Amasya il merkezinde, “Dere mahallesi Taşhan Sokak’ta” bulunan bu cami “Mahkeme Camii¹⁵”, “Ulu Camii”, “Burmali Minare Camii” ve “Pervâne Camii” adlarıyla anılmaktadır. Hüseyin Hüsâmeddin, İzzeddin Mehmed Pervâne Bey, 1300-1301 (H. 700) yılına kadar bu mahallede ikamet ettiği için, camiinin bulunduğu mahallenin adına “Pervâne Bey Mahallesi” denildiğini ifade etmektedir. Burmalı Minare Camii’nin taç kapısı üzerinde bulunan kitabesinde “Selçuk Oğlu Emir Ferruh ve kardeşi Haznedâr Yusuf” yazmaktadır. Bu kitabeye göre Burmalı Minare Camii’nin II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in vezirlerinden olan Ferruh Bey ve kardeşi Hazinedar Yusuf Bey tarafından 1242 (H. 640) yılında yaptırılmıştır. Hüseyin Hüsâmeddin, Ferruh Bey’in damadı İzzeddin Mehmet Pervâne’nin 1299-1300 (H. 699) yılında bu cami için bir vakfiye tanzim ettiğini bildirmiş, araştırmalarımız sonucunda Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri’nde bulunan bu vakfiyeye ulaşılmıştır. Bu yapının Bizans imparatorluğu zamanında inşa edilen bir

¹³ Hüseyin Hüsameddin a.g.e., I, s. 104-104; Semavi Eyice, “Burmali Minare Camii ve Türbesi” *DİA*, C. VI, İstanbul 1992, s. 444-445.

¹⁴ Zehra Efe, “Türkiye Müze ve Türbelerindeki Mumyaların Tarihi ve Bugünkü Durumları”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Isparta 2015, S. 34, s. 279-292.

¹⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C. II, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul 2005, s. 183-194.

kilise olduğuna karşı çıkan Hüseyin Hüsameddin, binanın mimarisinin buna müsait olmadığını ve belki yerinin bu imparatorluğa ait bir kilisenin olabileceğini söylemektedir¹⁶.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait izler taşıyan Burmalı Minare Camii, bitişiğindeki kümbeti ve Osmanlı döneminde yenilenen minaresi ile hem Selçuklu hem de Osmanlı mimarisini bünyesinde barındırarak, Türk kültürünün bir bütünü oluşturan parçalarını üzerinde taşımış ve Türk mimarisinin en güzel örnekleri arasında yer almıştır. Camii, 1590-1591 (H. 999) yılında bir deprem ve 1602-1603 (H. 1011) yılında bir yangın sonucunda büyük hasarlar almıştır. Bu tarihten sonra yeniden tamir gören caminin önceden ahşap olan minaresi yıkılmış ve günümüzde camiye ismini veren Burmalı Minare, Hacı Ahmet tarafından yeniden tasarlanmıştır. 1646 yılında Amasya'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, camiden "*Mahkeme Camii*" olarak bahsetmiştir. Uzun süre terk edilerek kullanıma kapatılan cami, 1930 yılında Ziraat Bankası'nın "tarım aletleri ambarı" olarak kullanılmıştır. 1942 yılında tamirat göyerek restore edilen cami ibadete açılmış ve 1974 yılında kubbeleri bakırla kaplanmıştır¹⁷.

2.1. Amasya Burmalı Minare (Pervane Bey) Camii Vakfiyesi

Vakıf müesseseleri hakkında bilgi alabileceğimiz başlıca kaynaklar, şeriye sicilleri, mühimme defterleri, tahrir defterleri ve vakıf muhasebe kayıtları gibi belgelerdir. Arşiv kaynakları içinde önemli bir yer tutan vakfiyeler, bir vakfın hukuki belgesi olması hasebiyle arşiv belgeleri arasında ilk sırayı alır. Burmalı Minare Camii vakfı için 1299-1300 (H. 699) senesinde bir vakfiye düzenlenmiştir. Bu vakfiye daha sonra Anadolu Vilayeti Kadıaskeri Fakir Ahmed Oğlu Mehmed tarafından istinsah edilmiştir. Allah'a hamd ve Hz. Peygamber (s.a.v)'e salât ve selam ile başlayan vakfiye, Kur'an-ı Kerim'deki ayet ve dualarla devam etmektedir. Daha sonra vâkıfın¹⁸ iyi hallerinden bahsedilerek ona övgüde bulunulmuştur¹⁹. Vakfiyede, İzzeddin Mehmet Pervâne (Pervâne b. Osman)'ın mallarını vakfederek hayır ve hasenatta bulunduğu, adı geçen caminin inşa edilmesini istediği, caminin masrafları, ihtiyaçları, görev alacak kişiler ve bu

¹⁶ Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., I, s. 61; Eyice, a.g.m., aynı yer; Gülay Apa Kurtişoğlu, "Anadolu Selçuklu Döneminin İki Minberi: Amasya Burmalı Minare Camii Minberinin Divriği Ulu Camii Minberiyle İlişkisi Üzerine", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 11, Ankara 2014, s. 93-126.

¹⁷ Muhammet Arslan, *Anadolu'da Selçuklu Çağı Camii ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme)*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2017, s. 90-91.

¹⁸ Bir şeyi vakıf durumuna getiren, vakıf kuran

¹⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atik Esas Defteri, s. 30-31.

kişilerin ücretleri, camiye vakfedilen mallar ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Ayrıca vakfın şartları, şeyh ve hafızlar gibi camide görev alacak kişilerin hangi şartlara göre belirlenmesi gerektiği ve vakfın mütevellisi hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir²⁰.

2.2. Camiye Vakfedilen Gayrimenkuller

Amasya'nın Tersekan ırmağı ve Yeşilirmak'ın birleştiği bir noktada yer alması ve bu iki ırmağın Taşova ve Merzifon Ovası'nı sulaması sonucunda Amasya'da sulu tarım alanlarının gelişmiş ve meyve bahçeleri tarıma önemli katkılar sağlamıştır²¹. Evliya Çelebi Amasya'yı ziyaretinde burada bulunan dükkânlardan (1060 kadar) ve gelişmiş çarşı pazarlardan söz etmiştir. Bunun yanında 1863 yılında Mısır'dan "pamuk tohumu" getirilmiş ve pamuk yetiştiriciliği için seçilen bölgelerden biri de Amasya Bölgesi olmuştur. Yine XIX. yüzyıl sonlarında Vital Cuinet şehirde "2500'e yakın dokumacının mevcut olduğunu" söylemesi ve ipek dokumacılığının bölgede yaygın olması göz önünde tutulursa²², Amasya'da tarım ve meyveciliğin yanı sıra sanayi ve ticaretin de ekonomiye büyük bir katkısı olduğu söylenebilir²³.

Selçuklu döneminde Amasya şehri iki kısma ayrılmaktadır. Meydan kapısının iç kısmından başlayarak, Subaşı, Mesûdiye, Yağlıbasan, Mîrahûr ve Karatay Mahalleleri'ne kadar olan kısma, "İç Şehir" yani "İç Amasya", Gök Medrese'den başlayarak Güdül, Hânkâh ve bu mahallelerin kuzeyinde bulunan Tekür Sinan, Alişir mahalleleri, bu mahallelerin güneyinde bulunan Fetih Hân, Melik Şehinşâh, Melik Gıyâseddin Şâh (Gıyâsiye) ve Dânişmendiye (İsmail Gâzi) mahallelerinin oluşturduğu bölgeye ise "Dış Şehir" yani "Dış Amasya" denilmiştir²⁴. Vakfiyede adı geçen Karatay Mahallesi iç şehirde bulunmaktadır ve ismini Selçuklu veziri Celaleddin Karatay'dan almıştır²⁵. Vakfiyede adı geçen köy ve mahalle isimlerine, Hüseyim Hüsâmeddin'in, *Amasya Tarihi* adlı eserinde de rastlanmaktadır ve bunların buldukları mevkiiler ayrıntılı olarak anlatılmıştır²⁶.

²⁰ Kayhan Orbay, "Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları (Vakfiyeler, Şerhiye Sicilleri, Mühimmeler, Tahîr Defterleri ve Vakıf Muhasebe Defterleri)", *Vakıflar Dergisi*, S. 39, Ankara 2005, s. 27-42.

²¹ Ayşegül Kuş, "Henry John Van Lennep'e Göre Amasya", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Tokat 2016, S. 11, s. 253-276.

²² Şahin-Emecen, a.g.m., s. 2.

²³ Şahin-Emecen, a.g.m., s. 2.

²⁴ Hüseyin Hüsâmeddin, a.g.e., I, s. 54.

²⁵ Zehra Odabaşı, "Celâleddin Karatay'ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri" *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı*, Konya 2013, s. 579.

²⁶ Hüseyin Hüsâmeddin, a.g.e., I, s. 84.

Camiye vakfedilen mülkler arasında, köyler, araziler, mezralar ve otlaklar bulunmaktadır. Tablo-1’de bu köylerin isimleri ve sınırları ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

2.3. Zirai Gelirler

Caminin giderleri için kullanılmak üzere vakfedilen mülklere “vakıf akarları” denilmektedir. Akar “Bina, arazi, bağ ve bahçe gibi başka yere nakli mümkün olmayan maldır”²⁷. Burmalı Minare Camii vakfı gelirleri arasında köylerden tahsil edilen üretim gelirleri bulunmaktadır.

Tablo 1- Vakfiyede Adı Geçen Köyler

Sancak/Nahiye	Köy	Hisse
Karatay	(belirtilmemiş)	(belirtilmemiş)
Akdan nahiyesi	Yenice Köyü, Aşağı ve Yukarı Yendesin Köyleri, Kızılseki Köyü, Aşağı ve Yukarı Kavakalanı Köyleri, Şeyhlü Köyü, Şahinli Köyü, Aktaş Köyü, Karakise Köyü, Kara Omca Köyü, Sadcılar Köyleri	Tümü
Ladik nahiyesi	Yeni Çiçek Köyü, Bahca Köyü, Hamid Köyü, Cöncü Köyü,	
Ladik nahiyesi	Karapınar Köyü	3 sehimde bir sehmi ²⁸ (bir hissesi)
Ladik nahiyesi	Ağçekaya Köyü	3 sehimde bir sehmi
Ladik nahiyesi	Gönülağı Köyü	3 sehimde bir sehmi.
Ladik nahiyesi	Kordak Köyü, Kelalas Köyü, Kelbulas Köyü	
Ladik nahiyesi	Hacı Kelburgur Köyü, Şuandaki İsmi Hacı İbrahim	yedi sehimde bir sehmi

²⁷ Musa Şahin “Sosyal Değişmede Vakıfların Rolü”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, İstanbul 1986, S. 21, s. 232.
28

	Medrancı Köyü, (Borancık)	yedi sehimde bir sehim
Ladik nahiyesi	Kareti Andır Köyü	yedi sehimde bir sehim
Ladik nahiyesi	Alçakdağ Köyü	yedi sehimde bir sehim
Ladik nahiyesi	Aynakazlı Köyü	yedi sehimde bir sehim
Ladik nahiyesi	Elyanlı Mezrası	yedi sehimde bir sehim
Ladik nahiyesi	Yenüceli Ve Kışla Köyleri	yedi sehimde bir sehim
Ladik nahiyesi	Emacık Köyü	yedi sehimde bir sehim
Ladik nahiyesi	Bobaluca Ve Kuzu Ağzı Köyü	yedi sehimde bir sehim.
Ladik nahiyesi	Gömükcülü Köyü	yedi sehimde bir sehim.
Ladik nahiyesi	Yörük Obası (Türkköy)	yedi sehimde bir sehim.
Ladik nahiyesi	Anbar köyünün	yedi sehimde bir sehim ²⁹ ..

Camiye vakfedilen köyler incelendiğinde, Akdan ve Karatay nahiyeleri dışındaki tüm köylerin Ladik nahiyesine ait olduğu ve Akdan nahiyesine ait on adet, Ladik nahiyesine ait Yirmi dört adet, toplamda otuz dört adet köyün mevcut olduğu görülmektedir. Akdan nahiyesine ait köylerin hisselerinin tümü vakfedilmişken, Ladik nahiyesindeki Yeni Çiçek, Bahca, Hamid, Cöncü, Kordak, Kelalas, Kelbulas Köylerinin tüm hisseleri ve geriye kalan köylerin ise birer hisseleri olmak üzere toplamda on beş hissesi vakfedilmiştir.

2.4. Vakfın Personeli

2.4.1. Vakfın şartları

Vakfiyelerde, vâkıfın, vakfın işleyişi hakkında bazı şartları belirtmesi gerekmektedir ve söz konusu vakfiyede, bu şartlar ayrıntılı olarak belirtilmiştir:

“Camide görev alacak imam ve hatipler, Allahtan korkan, dindar, verâ sahibi, ilimden haz alan, okuma kaidelerini bilen kişilerden seçilmelidir. Seçilen kişinin, bayram ve cuma günleri hızlı ve düzgün olarak İmamlık yapması gerekmektedir. Tayin olunan imama her gün için, Vakfın gelirinden beş dirhem, ayrıca, beş vakit farz Namazlarında, vitir namazında ve ramazan ayında teravih namazında, Cemaate İmamlık yapması içinde her gün için beş dirhem tayin olunmuştur. İki kişi nöbetleşerek caminin minaresinde Müezzinlik yapacak ve Cuma günleri ikisi de birleşerek ezanı güzel sesleriyle okuyacaklar. Bunun için her gün için üçer dirhem ücret tayin olunmuştur.”

²⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atik Esas Defteri, s. 32.

2.4.2. Şeyhliğin şartları

Yaşlı kimse anlamına gelen ve saygın, yol gösteren, bilgili kişiler için kullanılan Şeyh kelimesi Kur'an-ı Kerim'de "Hûd 11/72; Yûsuf 12/78; el-Kasas 28/23; el-Mü'min 40/67" surelerinde geçmektedir. Vakıf yönetimi içinde Şeyh olarak görev yapacak kişilerin bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir ve vakfiyede hem bu özelliklerden hem de şeyhin görevlerinden, alacağı ücretten, varis olarak kimlerin şeyh olabileceğinden bahsetmektedir. Vakfiyede Şeyhliğin Şartları şu şekilde açıklanmıştır:

"Allahtan korkan, dindar, şer'i şerifi bilen, tefsir, hadis ve diğer ilimlere karşı hevesli olan ve Cuma Namazından sonra ve Bayram Namazından evvel Reğaip, Berat ve Kadir geceleri gibi mübarek gecelerde caminin kürsüsünden Cemaate vaaz edebilecek bir kişi olmalıdır. Bu görev için şeyhe, her gün için beş dirhem ücret tayin olunmuştur. Şeyhlik kendinden sonra evladına verilecektir. Evladı eğer bu vazifeye ehil olursa hep böyle devam edecek. Eğer ehil olmazsa ehil olana verilecek.³⁰"

2.4.3. Hafızlığın şartları

Cami, tekye ve zâviyelerde Kur'an-ı Kerim'den cüz okuma hizmetini yapan kişilere "Cüzhan", Cüzhanlara verilen bu vazifeye "cüzhanlık vazifesi" denilmektedir. Bu görev için Kur'an hafızları seçilmekteydi. Camide belirli günlerde Kur'an-ı Kerim'in hatmedilmesi için seçilecek hafızların sayısı ve ücreti vakfiyede belirtilmiştir. Vakfiyede hafızlığın şartları şu şekildedir:

"Kuran-ı Kerim hafızlarından yedi kişi bulunacak bunlarda Kur'an-ı Kerim'in hatimlerini okuyacaklar. Bunlardan her biri Cuma günü Namazdan evvel mahfilde Kur'an-ı Kerim'den yarım hizip okuyacaklar. Bunların her birisi için de birer dirhem ücret tayin edilmiştir.³¹"

2.4.4. Diğer görevliler

Şeyh ve hafızlar dışında caminin temizliği, kandillerin yakılması, su yollarının bakımı, erzakların kontrolü, caminin güvenliği ve yazı işleri ile ilgilenen görevliler bulunmaktadır. Bu görevliler, yapacakları işler ve ücretleri vakfiyede ayrıntılı olarak belirtilmiştir:

Ferraş: sözcük anlamı olarak "bir şeyi yaymak, döşemek" demektir. Cami, mescid, medrese ve imarethaneler gibi müesseselerin temizlik hizmetlerini sağlayan ve hasır gibi mefruşatın sorumluluğunu alan kişilere "ferraş" denilmektedir. Selçuklular gibi İslâm devletlerinde "bu görevi yapanlara 'ferrâşûn (ferrâşân)' " denilmektedir. Vakfiyede, Ferraş olarak görev yapacak kişi için, bu

³⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atik Esas Defteri, s. 33.

³¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atik Esas Defteri, aynı yer.

hizmeti yerine getirmeye muktedir olması, caminin içini dışını hep temiz tutması, kilim ve hasırları mutat günlerde sermesi, bunun içinde günlük iki dirhem ücret ile tayin olunması şart koşulmuştur.

Sirâcî: Caminin kandilini yakmakla görevli kişidir. Vakfiyede sirâcî olarak görev yapacak kişi için şartlar şöyledir: *“Caminin minaredeki kandilini yakmak hizmeti için bir kişi bulunacak ve vakti gelince yakıp camiye açacak. Bunun içinde günlük iki dirhem ücret tayin olunacak”*.

Müremmim: cami ve türbe gibi yapıların, tamir ve bakımı, su yollarının kontrol edilerek bakımının üstlenilmesi işlerine *“meremmet”*, bu işi yapan kişiye ise *“meremmatçı”* veya *“müremmim”* denilmektedir³². Vakfiyede bu görevden şöyle bahsedilmektedir:

*“Bir de Müremmim olacak. Camide ve camiye akan suyun yolunda bir bozukluk veya bir arıza ortaya çıkarsa sağlamca hükmüyle ve doğru olarak yapacak. Bunun için de her gün için bir dirhem ücret tayin olunacaktır.”*³³

Câbi: Câbi, Vakıf gelirlerini ve zekâtları toplayan tahsildara verilen isimdir. Vakfın büyüklüğüne ve gelirlerin çok olmasına göre bir veya iki kişi Câbi olarak görevlendirilebilir. Vakfiyede, Câbi olarak seçilecek kişide şu özellikler aranmaktadır:

“Dindar ve güvenilirliği ile bilinen iki Câbi lazım ki onlarda Vakfın mahsüllerini zabtına alıp birisinin zayıf edip veya haksız olarak alması ve ihanet ve hıyanetinden Mütevellinin bilgisi altında şer’i şerifin gereği üzere güvenle koruyacak ve bunların her biri içinde her gün için iki dirhem ücret ile tayin olunacaktır.”

Nazır: sözlükte *“yüzü bir yöne doğru olan, bir yeri gören, bir yere bakan, Görüp gözetin”* anlamlarını taşıyan *“nazır”* kelimesi, vakıf terimi olarak *“mütevellinin tasarrufatına nezâret etmek üzere, vakıf tarafından veya hâkim tarafından tayin olunan kişi”*³⁴ye verilen isimdir. Selçuklu döneminde nazırlık atamaları ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. *“Evkâf-ı Hümayun Nezâreti”* Osmanlı döneminde II. Mahmud tarafından (sultanlara ve yakınlarına ait dağınık bir vaziyette bulunan vakıfların tek elden idaresi maksadıyla) 1826 yılında kurulduğu göz önünde bulundurulursa bu görev Selçuklu devletinden sonraki dönemde ortaya çıkmış olduğu söylenebilir³⁵. Vakfiyede nazır olacak kişi şöyle tarif edilmiştir;

³² Yusuf Küçükdağ, *“Seyyid Mahmud-ı Hayranî ve Akşehir’de Seyyid Mahmud-ı Hayranî Manzumesi”*, İstem, S. 3, Konya 2004, s. 63.

³³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atik Esas Defteri, s. 32.

³⁴ <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/vakif-deyimleri-ve-terimleri-sozlugu#dic16>, Erişim Tarihi: 06.07.2010/17:29.

³⁵ Nazif Öztürk, *“Evkâf-ı Hümayun Nezâreti”*, DİA, C. XI, İstanbul 1995, s. 521.

“Bir de nazır olacak kişi, dindar doğru ve nazıra vacip olanı yerine getirecek ve girenin çıkanın durumunu bilecek, Şer-i şerife uymakta yardımcı olacak. Öyle ki bir hususta bir kusur olsa onun halli için koşacak, bunun içinde her gün için üç dirhem ücret ile tayin olunacaktır” .

Kâtip: Vakfa giren ve çıkan erzak ve eşyayı hususî defterine kayıt eden kimseye “Kâtip” denilmektedir. Vakıf kurumunda, Vakıf muhasebesinin sorunsuz işlemesi açısından kâtiplerin görevlerini itinayla yapmaları gerekmektedir. Bu sebeple kâtiplerin işinin ehli olmaları ve yanlış bir duruma mahal vermeyecek şekilde eksiksiz kayıt tutmaları çok mühimdir. Bu Vakfiyede kâtip olarak seçilecek kişinin özellikleri şöyle ifade edilmiştir:

“Kâtip olarak görev yapacak kişi güvenilir, dindar, hesapçı, girip çıkanlardan yazılması gerekenleri tafsilatlı ve ayrıca kısa olarak yazacak. Tehir, ihmal ve sonraya bırakmayacak. Her gün olanları günlük olarak deftere kaydedecek. Böylece senenin her günü iyi kötü ne olduğu bilinmiş olacak. Bu defteri de Mütevelliyeye teslim edecek ve bunun için de her gün için beş dirhem ücret verilecek.”³⁶

Kâtiplerin bu görevleri sonucunda tutmuş oldukları kayıtlar, tarihi olayların aydınlatılması açısından, araştırmacılara çok zengin bir kaynak sunmaktadır. Günümüzde bu kaynaklar tarihin eksik parçalarının yerlerine yerleştirilmesi gibi eşsiz bir görev üstlenmektedir. Bu kayıtlarda hatalar, eksikler ve suistimaller mevcut olsa da, tenkit süzgecinden geçmiş ve karşılaştırmalı olarak yorumlanmış konular ile bu belgeler bahsettiğimiz hazineler arasında yerini almaktadır.

Vâkıfın Şartı

Vakfın kurucusu olan vâkıf, vakfın yönetim şeklini ve vakfın gelirlerinin nasıl harcanacağını belirtmesi gerekmektedir. Vakfın mallarının işletilme usullerinin en kabul göreni icar yani kira yöntemidir. Çeşitli vakfiye örneklerinde icar sürelerinin iki veya 3 yıl olduğu ve genellikle bu süreyi geçmedikleri görülmüştür³⁷. Vakfiyede vâkıfın şartları şu şekilde açıklanmıştır:

“Vakıftan meydana gelen mahsulün yarısı (Allah kabul etsin) caminin ve diğer Vakıf köylerin ve bunlara bağlı olan yerlerin Mütevellisine verilecek ki oda iffetli ve güvenilir temiz kişi ve dinde olgunluk sahibi olacak.”

“İkinci olarak bu gelirler bina, vakıf ve vakıf gelirlerinin etraftan toplanması, bu mahsullerin alınması ve muayyen görevli ücretlerinin ahaliye götürülmesi, bu hususta bütün yazılı şartlara en aşağıdan en yukarıya kadar uyulması ve girip çıkanların durumunun güzellikle takip olunması azıcık bir şey bile olsa Vakfın noksanlaştırılmaması,

³⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atık Esas Defteri, aynı yer.

³⁷ Odabaşı, a.g.m., s. 74.

hurma çekirdeğinin ortasındaki beyazlık kadar bile olmaması lazım. Yoksa işte o zaman ki gün zor bir gündür."

2.5. Tevliyet ve Nezaretin Şartı

Tevliyet, Vakıf mallarına bakma görevidir ve Osmanlı hukukunda kullanılan bir tabirdir. İslam hukukunda tevliyetin karşılığı "*Velayet*"tir³⁸. Bu görev için seçilen kişiye "*Mütevelli*" denmektedir ve mütevelli, tevliyet görevini üstlenmektedir. Vakfiyede vâkıftan sonra kimlerin bu görev üstleneceği "*Tevliyet ve nezaretin şartı*" başlığı altında belirtilmiştir³⁹.

- a- Tevliyet kendinden sonra erkek çocuklarının yaşça büyüğü içindir.
- b- Daha sonra büyük evladı ve evladının evladınadır.
- c- Soydan soya kuşaktan kuşağa ve akrabadan akrabadır ve böyle takip eder.
- d- Eğer erkek çocuk olmazsa o zaman kız çocuğunun en büyüğüdür buda aynı karından karına soydan soya kuşaktan kuşağadır.
- e- Eğer soyu biterse (Allah korusun) ve onlardan biride olmazsa Allah birdir o zaman azat ettikleri kölelerinin büyük azat edilmiş erkek çocuğudur. Buda aynı öbürleri gibi soydan soya kuşaktan kuşağadır.
- f- Eğer oda olmazsa kız çocuklarının büyüğüdür buda aynen soydan soya devam eder.
- g- Bunlardan sonra sultanların seçtiğidir ve yarısı hizmet ehli içindir. Eğer fazla bir şey kalırsa vâkıfın çocuklarıdır ki Mütevelliden ve gayriden ...
- h- Vazife ehlinden her biri hizmette bahsedilen, sebep olandır ve bu hizmetten onlara vacip oldu. Ancak şer-i bir engel ve kuvvetli ve geçerli bir özür ve bunlardan her biri dindar güvenli ve doğrudurlar. Eğer onlardan bir tanesi ilk defa hizmetten fasıklık ve hıyanetle kaçarsa Mütevelli nasihat eder ikinci defa tekrar yaparsa onu azarlar ve eğer devam ederse onu azleder ve onu zamanın sultanına bildirir.
- i- Adı geçen Vakfın müstakil olmasının şartı, mahsulün borca karşılık verilmek üzere mülkün rehin bırakılması, bundan bir şey meydana gelirse evvela ihtiyaç varsa caminin tamirine harcanması, eğer tamir yoksa üzerine Vakfolunanların zikrolunanlarına harcanmasıdır.

2.6. Vakfın Mütevellisi

Sözlük anlamı olarak "*başkasının işini gören, dostluk gösteren, bakımını üstlenen*" manasına gelen "*mütevelli*" kelimesi, Vâkıf tarafından vakfın işlerini idare etmek ve vakfın yönetimini üstlenmek için görevlendirilen kişiye verilen isimdir.

³⁸ Odabaşı, a.g.m., s. 75.

³⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atik Esas Defteri, s. 33.

Mütevelli ataması yapılırken vâkıfın kararı esas alınmaktadır⁴⁰. Burmalı Minare Camii vakfiyesinde mütevelli tayini şu şekilde belirtilmiştir:

“Bundan sonra vakıf sahibi meşruiyet ve doğru yol üzere bu vakıfları vakfettikten sonra (hazreti Allah hasenatından her danesini Uhud Dağı gibi yapsın) vakfın hizmetinde büyük ve edasında muazzam olduğu için Ahmet Ağa’yı bu vakfa mütevelli olarak tayin etti oda vakıf işlerinde beklenildiği gibi tasarruf etti.”⁴¹

2.7. Şahitler

Kadı tarafından onaylandıktan sonra hukuki bir geçerliliğe sahip olan Vakfiyelerin sonunda, şahitlerin adları yazmaktadır. Burmalı Minare Camii vakfiyesinde de şahitlerin adları şu şekilde kaydedilmiştir:

“ŞÜHÜDÜL-HAL :

*Şehide bimâ fihi Mevlâna Yusuf b. Hasan
Şehide bimâ fihi Mevlâna Celaleddin b. Ali
Şehide bimâ fihi Mevlâna pir Ahmed b. Mehmed
Şehide bimâ fihi Mevlâna Elhacı Mehmed çebebi
Şehide bimâ fihi Mevlâna Ahmed efendi
Şehide bimâ fihi Mevlâna Hayreddin elkabili
Şehide bimâ fihi Hüsam Ali b. Davud
Şehide bimâ fihi Mevlâna İbrahim b. İdris
Şehide bimâ fihi Mevlâna Receb b.Veli
Şehide bimâsmün Ahmed b. Muhyiddin
Şehide bimâsmun ...Ahmed
Şehide bimâsnun İlyas b. Receb
Şehide bi-masnun Hadi Ali⁴²”*

Kadı huzurunda tasdik edildikten sonra hukuki bir belge niteliğine kavuşan vakfiyeler, mukaddime (giriş), asıl bölüm ve hatime olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Vakfiyelerde en alt kısımda ise şahitler bölümü yer almaktadır. Şahitler, güvenilir kişiler ve eşraftan seçilmektedir⁴³.

SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti’nde dini ve sosyal kurumlar, her ne kadar istisnai durumlar olsa da vakıflar aracılığı ile kurulur ve idare edilirdi. Selçuklu Sultanlarının, varlıklı devlet adamları aracılığı ile vakıf kurmayı teşvik edici tutumları sonucunda, Selçuklu ülkesinde, imar faaliyetleri başta olmak üzere,

⁴⁰ Nazif Öztürk, “Mütevelli”, *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 217.

⁴¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atik Esas Defteri, s. 34.

⁴² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atik Esas Defteri, s. 34.

⁴³ Osman Gazi Özgüdenli, “Vakfiye”, *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2012, s. 189.

sağlık, eğitim, sosyal ve dini hayat gibi birçok alanda çeşitli vakıf kurumlarının meydana geldiğini görmekteyiz. Kurulan bu vakıflar aracılığı ile medrese, darüşşifa, yol ve köprü, han ve hamamlar, cami ve türbeler yapılmış, böylece sosyal hayatın tamamını kapsayan önemli bir kurumun oluşumu, dönemin şartları doğrultusunda, inşa ve ihya edilmiştir. Burmalı Minare Camii de bu amaç doğrultusunda kurulan bir ibadet hane olarak Selçuklu toplumunun hizmetine sunulmuştur.

Daha önce neşredilmemiş Burmalı Minare Camii vakfiyesi, tarafımızca Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde tespit edilerek, üzerinde çalışma imkânı elde edilmiştir. Selçuklu dönemi vakıf belgelerinin Arapça olması ve birçoğunun günümüze ulaşmamış olması, Selçuklu dönemi vakıf kurumunun henüz tam anlamıyla aydınlatılamamasına sebep olmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi, sosyal ve ekonomik tarihinin gün yüzüne çıkabilmesi için mevcut vakfiyeler üzerinde detaylı bir çalışma elzemdir. Nitekim bir medeniyetin gelişmişlik düzeyi, o medeniyet içinde var olan kurumların niteliği ile doğrudan bağlantılıdır. Bu çalışmada Burmalı Minare Camii'ne ait vakfın kuruluşu ve işleyişi ele alınarak, Selçuklu medeniyetinde toplum yapısının ve bu yapı içinde vakıf kurumunun ne derece ileri bir seviyede olduğu ortaya konulmuştur.

Selçuklu ümerasından olan Necmeddin Ferruh Bey ve kardeşi Hazinedar Yusuf tarafından yapılan Burmalı Minare Camii, vakfiyesinde de belirtildiği üzere, bir vakıf kurumu olarak görev yapmaktaydı. Camii Şerifin vakfiyesinde, camide görev alacak kişilerin, görevinin ehli olanlar arasından seçilmesine dikkat edilmiştir. Bu tercihin sebebi, hayır için kurulan bir kurumun bu amaç doğrultusunda yönetilmesi ve bu yönde sürekliliğin sağlanmasıdır. Böylece kurumun varlığının, vakfiyede belirtilen şartlar doğrultusunda devam ettirilmesi sağlanmıştır. Bunun aksi şekilde davrananlara beddua edilerek, bu tutumun oluşmaması için gerekli tedbirler alınmıştır. Bu durum, Selçuklu toplumunda vakıfların işleyişinin ne derece hassas bir konu olduğunun anlaşılması açısından dikkate şayandır.

1243 Köseadağ Savaşı sonrasında başlayan Moğol tahakkümü, Selçuklu toplumunun her alanında olumsuz etkileri ile kendini göstermiş ve devletin bekasını tehlikeye sokmuştur. Diğer taraftan kurulan vakıf kurumları ile Türk-İslam kültürü korunmaya ve devam ettirmeye çalışılmış ve bu alanda büyük oranda başarı sağlanmıştır. Hem iktidardaki yetkilerini hem de servetini kullanmaktan çekinmeyen Muîneddin Süleyman Pervâne ve ailesi, bir yandan çeşitli vakıflar kurarak, Türk-İslam kültürüne büyük katkılarda bulunurlarken, diğer yandan âlimleri koruyup kollayarak, onların rahat bir ortamda hayatlarını ve dini görevlerini idame ettirmelerine imkân sağlamışlardır. Muîneddin Süleyman

Pervâne'nin yeğeni olan İzzeddin Mehmet Pervâne Bey de inançları doğrultusunda dünyadaki amellerinin devam etmesi için servetinin bir bölümünü vakıf kurumuna bağışlamıştır. Mehmet Pervâne Bey'in Allah rızasını gözeterek yaptığı bu hayırlardaki diğer bir maksadı ise, ailesinin geleceğinin teminat altına almaktır. Moğol zulmü altında ezilen halkın malları tehlike altındaydı ve Moğollar, inançları gereği sadece vakıf mallarına dokunamıyorlardı. Bu doğrultuda yapılacak en mantıklı davranış, malların vakıf kurumuna dönüştürülmesi olmuştur. Selçuklu Devlet Adamları'nın bu siyaseti, hem Selçuklu toprak bütünlüğünün korunmasında hem de Türk-İslam Kültürü'nün gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Siyasi Tarihi'nin yanı sıra sosyo-ekonomik tarihinin de aydınlatılmayı bekleyen karanlık bir tarafı halen mevcut olduğundan, elimizdeki her belge bu tarihin aydınlatılması adına, bizim için bir hazine değeri taşımaktadır. Bu sebeple "Vakıf Belgeleri" ve "Vakfiyeler" tarihi bir değere sahiptir. Türkçe açıklaması ile ele almış olduğumuz Burmalı Minare Camii Vakfiyesi, caminin kim tarafından ne zaman yapıldığı, vakfiyesinin kimler tarafından düzenlendiği ve vakfın yönetim ve idare şartları açısından gerekli bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır. Bu bilgiler bize Selçuklu Türkiye'sinin dini, siyasi, ekonomik şartlarının yanı sıra, bu dönemdeki sosyal hayat hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Elbette bu tür çalışmalar Selçuklu tarihinin henüz çok küçük bir bölümünü gün yüzüne çıkarabilmiştir fakat ilerleyen yıllarda bu çalışmaların artacağına olan inancımız, Selçuklu Tarihçiliği'nin aydınlatılması konusunda ümitvar olmamıza vesile olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, C. I-II, haz. Mesut Aydın, Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2004.
- Akgün, Hüseyin, "Hıfzîzâde Osman Fâik el-Amâsî (ö. 1151/1738) ve "Şerhu Turafî'l-Erbâinî'l-'Ilevî fi Şerhi Turukî'l-Erbâinî'l-'Alevî Adlı Eseri", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı 21-23 Nisan*, C. I, Amasya 2017, s. 31-38.
- Arslan, Muhammet, *Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme)*, Atatürk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2017.
- Bayram, Mikail, "Selçuklular Zamanın Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasi Boyutları", *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yayınları, Konya 2003, s.1- 22.
- Doğancı, Kamil - Recep Altın, "Strabon'a Göre Antikçağda Amaseia ve Çevresi", *Karadeniz Araştırmaları*, C. XV, S. 58, 2018, s. 1-25.
- Efe, Zehra, "Türkiye Müze ve Türbelerindeki Mumyaların Tarihi ve Bugünkü Durumları", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34, Isparta 2015, s.279-292.
- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme (Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi)*, haz. Yücel Dağlı, Seyid Ali Kahraman, C. II, 2. Kitap, YKY, İstanbul 2005.
- Eyice, Semavi, "Burmali Minare Camii ve Türbesi" *DİA*, C. VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 444-445.
- <https://www.vgm.gov.tr/Kurumsal/Tarihce/Vakif-Deyimleri-Ve-Terimleri-Sozlugu#Dic16>, Erişim Tarih: 06.07.2010/17:29.
- Hüseyin Hüsameddin Yaşar, *Amasya Tarihi*, C. I, çev. Ali Yılmaz, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 1986.
- Kahraman, Seyit Ali, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Akkirman- Belgrad-Gelibolu- Manastır-Özü- Saraybosna-Slovenya-Tokat-Üsküp)*, C. II, YKY, İstanbul 2010.
- Karadeniz, Yılmaz, *H. 1182 Şer'îye Siciline Göre Amasya'nın İdari, Sosyal, Siyasi Ve İktisadi Yapısı*, İnönü Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996.
- Kayaoğlu, İsmet, "Selçuklu Vakıflarına Genel Bir Bakış" *Vakıf Haftası Dergisi*, S. 2, Ankara 1987, s. 22-26.
- Kurtişoğlu, Gülay Apa, "Anadolu Selçuklu Döneminin İki Minberi: Amasya Burmalı Minare Camii Minberinin Divriği Ulu Camii Minberiyle İlişkisi Üzerine", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 11, Ankara 2014, s. 93-126.
- Kuş, Ayşegül, "Henry John Van Lennep'e Göre Amasya", *GOSOS*, S. 11, Tokat 2016, s. 253-276.
- Küçükdağ, Yusuf, "Seyyid Mahmud-î Hayranî ve Akşehir'de Seyyid Mahmud-î Hayranî Manzumesi", *İstem*, S. 3, 2004, s. 59-69.
- Odabaşı, Zehra, *Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği*, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya 2012.
- Orbay, Kayhan, "Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları (Vakfiyeler, Şerhiye Sicilleri, Mühimmeler, Tahrîr Defterleri ve Vakıf Muhasebe Defterleri)", *Vakıflar Dergisi*, S. 39, Ankara 2005, s. 27-42.
- Önkal, Hakkı, "Selçuklular Devri Amasya Türbeleri", *A.Ü. İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, S. 4, Erzurum 1980, s. 185-240.

- Özgüdenli, Osman Gazi, "Vakfiye", *DİA*, C. XXXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 465-467.
- Öztürk, Nazif, "Evkâf-I Hüümâyün Nezâreti", *DİA*, C. XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 521-524.
- _____, "Mütevelli", *DİA*, C. XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 217-220.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)*, trc. Adnan Pekman, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Şahin, İlhan-Feridun Emecen, "Amasya", *DİA*, C. III, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 1-4.
- Şahin, Musa, "Sosyal Değişmede Vakıfların Rolü", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 21, İstanbul 1986, s. 221-232.
- Tuzcu, Ali, *Seyahatnamelerde Amasya*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Baskı, Kayseri 2007.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 00220-00071 Nolu Atik Esas Defteri, s. 31-35.
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Vakıf", *DİA*, C. XXXXII, İstanbul 2012, s. 479-486.

EKLER:

Ek 1. VGM. DEFTER- 00220-00071, s. 31,32.

Handwritten manuscript text in Ottoman Turkish, consisting of two pages with dense script and some marginal notes.

Ek 2. VGM.DEFTER- 00220-00071, s. 33,34.

